

AGNIESZKA SZCZEPANIAK

Wrocław, Polen

„Dobry” przedrostek $\epsilon\nu$ - Polsko-greckie studium porównawcze

1. Wprowadzenie

We współczesnym języku polskim jest wiele słów pochodzenia greckiego. Część z nich została dość wcześnie przyswojona i mimo obcej formy ich obecność w leksykonie języka polskiego wydaje się naturalna; przykładami mogą być *matematyka*, *fizyka*, *biblioteka*, *teatr*. Część zachowała swoje obce brzmienie i charakter, ale nadal jest stosunkowo często wykorzystywana przez użytkowników języka polskiego – dla przykładu można podać wyrazy takie jak *dysleksja*, *eutanazja* czy *symfonia*. W słowniku pojawiają się także hybrydy grecko-łacińskie, typu *dyskalkulia* czy *egocentryzm*. Ważną rolę w tych wyrazach pełnią przedrostki; zazwyczaj to one wskazują na to, że słowo jest pochodzenia obcego.

Wśród przedrostków pochodzenia greckiego często występujących w języku polskim można wymienić między innymi *syn-/sym-* czy *syl-* (znaczące tyle co ‘wspólny’, ‘razem występujący’ – pojawiają się one w wyrazach takich jak *synergia*, *sympatia* czy *sylogizm*), *dys-* (‘zaprzeczenie, rozdzielenie, przeciwstawność, trudność’, np. w wyrazach *dyslokacja*, *dysgrafia*), *meta-* (‘przeniesienie’, ‘bycie poza czymś’, np. w wyrazach *metafora*, *metafizyka*) czy *eu-* (‘coś dobrego’, także ‘przyjemny, łatwy’ – np. *euforia*, *eufonia*). Nasuwa się pytanie: czy greckie słowa, występujące w języku polskim, zachowały swoje pierwotne znaczenie? Co więcej, czy te same słowa występują obecnie w języku nowogreckim i są używane przez współczesnych Greków? Czy w obu językach słowa o wybranych przedrostkach pełnią tę samą rolę, mają tę samą funkcję, zakres i częstotliwość występowania? *Sympatię*, współodczuwanie, można rozumieć jako ‘wzajemne lubienie się, życzliwy stosunek do kogoś lub czegoś’ lub ‘współczucie’. Jednak zarówno w języku polskim, jak i nowogreckim to drugie znaczenie praktycznie nie występuje, *sympatia* jest uczuciem na wskroś pozytywnym. Polacy wyrażają swoje współczucie, np. gdy składają kondolencje, Grecy w takim przypadku uży-

wają słowa *συλλυπητήρια*, czyli ‘współżal’; słowo *sympatia* jest więc rozumiane podobnie, ma też podobny zakres znaczeniowy. Czy podobnie jest w odniesieniu do innych przedrostków?

Do analizy wybrane zostały słowa z greckim przedrostkiem *ev-* lub *év-*, czyli polskim *eu-*. Powodów jest kilka: przedrostek ten jest bodaj jedynym pozytywnie nacechowanym przedrostkiem – oznacza coś dobrego; występuje też w słowach, które – zdawać by się mogło – nic z dobrem i pięknem nie mają wspólnego (np. *euglena*, *eukaliptus*). Po drugie, w przeciwieństwie do innych greckich przedrostków, został poniekąd zmutowany w języku polskim – w formie zbieżnej z nowogrecką występuje praktycznie tylko w kilku słowach. Przedrostek ten jest więc ciekawym tematem badań. Celem niniejszego tekstu jest ukazanie występowania oraz zakresu (ewentualnie zmiany) znaczeń słów rozpoczynających się na *ev-/eu-*, używanych współcześnie w języku polskim i nowogreckim. Materiałem badawczym są hasła słownikowe. Wybrano pięć słowników: dwa słowniki języka polskiego i dwa słowniki języka nowogreckiego, oraz polski słownik wyrazów obcych. Przeanalizowane zostaną hasła zawierające ten przedrostek, zarówno polskie jak i greckie, ze szczególnym uwzględnieniem części wspólnej. Pokróctce przedstawione zostaną zmiany fonetyczne, które zaszły w polskich słowach, zarysowana zostanie problematyka etymologii, określony zostanie także kod językowy, do którego należą wybrane słowa.

Wybrane słowniki to pierwszy tom dwutomowego „Słownika współczesnego języka polskiego” pod redakcją Bogusława Dunaja z 1999 roku (wydanie drugie)¹, pierwszy tom trzynomowego „Słownika języka polskiego PWN” pod redakcją Mieczysława Szymczaka z 1988 roku (wydanie piąte)², słownik wspólnego języka nowogreckiego „Λεξικό της κοινής νεοελληνικής γλώσσας” fundacji Manolisa Triandafillidisa z 2003 roku (wydanie czwarte)³ oraz słownik języka nowogreckiego „Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας” Georgiosa Babiniotisa z 2002 roku (wydanie drugie)⁴, a także internetowy Słownik wyrazów obcych PWN (ze strony www.swo.pwn.pl)⁵ z hasłami opracowanymi w roku 1995 i w latach późniejszych. Podczas wybierania haseł do analizy, pominiętych zostało gros haseł starogreckich, niektóre hasła zawierające nazwy własne (w tym imiona greckich filozofów, niektórych bohaterów starożytnych i poszczególne nazwy geograficzne), niekiedy także kolejne warianty danych słów (jeśli różnica polegała na przesunięciu akcentu czy pisowni) i wybrane słowa z okresu III w. p.n.e. – VI w. n.e. i III w. n.e. – VI w. n.e., czyli okresu rozkwitu języka liturgicznego greckiego i łacińskiego (μεταγενέστερος). Język nowogrecki w obecnym kształcie to tzw. odmiana ludowa (δημοτική), która po 1976 roku zastąpiła tzw. odmianę czystą (καθαρεύουσα).

¹ W dalszej części tekstu oznaczany skrótem: SWJP 1999.

² W dalszej części tekstu oznaczany skrótem: SJP 1988.

³ W dalszej części tekstu oznaczany skrótem: SWJG 2003.

⁴ W dalszej części tekstu oznaczany skrótem: SJG 2002.

⁵ W dalszej części tekstu oznaczany skrótem: SWO 1995.

2. Zarys fonetyczny

Niezależnie od tego, czy wyrazy przetrwały w języku nowogreckim od czasów starożytnych, czy są neologizmami, współcześni Grecy wymawiają je zgodnie z zasadami wymowy języka nowogreckiego. Tak więc przedrostek *ev-* można wymówić w różny sposób, w zależności od tego, czy występuje po nim samogłoska czy spółgłoska, a jeśli spółgłoska – czy dźwięczna, czy bezdźwięczna. Jak podaje słownik Triandafillidisa (SWJG 2003:537), *ev-* wymawia się zasadniczo jako [ɛf]⁶, jednak przed samogłoską i dźwięczną spółgłoską jako [ɛv]. Przedrostek ten może też być akcentowany (*év-*). Kwestia akcentu jest o tyle istotna, że niekiedy, w wybranych dialektach, w nieakcentowanej formie przedrostka *ev-* może zostać zredukowana samogłoska [ɛ]. I tak np. w nagłosie wyrazu *ευχαριστώ* ‘dziękuję’ zamiast [ɛf] wymówiona może być sama tylko spółgłoska [f], a w nagłosie wyrazu *ευαγγέλιο* ‘ewangelia’ zamiast [ɛv] pojawia się sama spółgłoska [v].

W języku polskim przedrostek ten jest wymawiany jako [ɛw]⁷. Jak można zauważyć, jest to wynik odczytania litery ipsylon $\upsilon\kappa$. Bywa ona wymawiana w języku polskim jako [ɨ] lub [i] (np. *Kyrie (elejson)*, *hydraulic*, *mitologia*, *higiena*). W tych przypadkach Grecy wymawiają ipsylon jako różną od [ɨ] i [i], niższą, nienapiętą, ale wciąż rozciągniętą samogłoskę [ɪ]. Jeśli natomiast $\upsilon\kappa$ występuje wraz z $\upsilon\alpha$ [a] lub $\upsilon\epsilon$ [ɛ], wówczas wymawiane jest jako [v] lub [f], w zależności od swego otoczenia. W polskiej wymowie $\upsilon\kappa$ wciąż silny jest wpływ grafii, aczkolwiek nie ma w tym żadnej konsekwencji. Jako przykład mogą posłużyć nazwy greckich miejsc czy miejscowości: *Επίδαυρος* wymawiane jest z głajdem [w] zamiast [v] (najczęściej też z akcentem przesuniętym na [a]), ale już *Ναύπλιο* z bezdźwięcznym [f], czyli zgodnie z zasadami wymowy nowogreckiej. Należy też dodać, że nie ma jednej, ustalonej zasady transkrybowania wyrazów greckich przy użyciu alfabetu łaćnińskiego, co przysparza dodatkowych problemów. Bodaj jedynym przykładem zgodności między polskim a greckim wymawianiem przedrostka *ev-/eu-* jest wyraz *ευαγγέλιο* (i wyrazy pokrewne) z wymową dźwięcznego [v].

3. Zarys etymologiczny

Jak już zostało wspomniane, przedrostek *ev-* znaczy tyle co ‘dobry’, ale też ‘odpowiedni, poprawny, przyjemny, łatwy, pozytywny, pasujący, piękny’ itp. Jednakże *ev* mógł także występować samodzielnie jako przysłówek (miał wówczas to samo znaczenie; pojawia się np. w starogreckiej frazie *Ουκ εν το πολλώ το ev*, dosłownie ‘nie w mnogości tkwi dobre’, czyli ‘liczy się jakość, nie ilość’). *Ev-* jest również częścią składową innych przedrostków, takich jak *ευρυς-/εuryús-* (‘sze-

⁶ W niniejszym tekście stosowane są znaki transkrypcji fonetycznej API.

⁷ Niekiedy pojawia się notacja z niesylabiczną samogłoską [ɛu].

roki, obszerny’) czy *ευκολο-/εύκολο-* (‘łatwy’), przedrostków o pozytywnych konotacjach.

4. Materiał słownikowy

Niekiedy wybrane słowa, występujące zarówno w słownikach polskich jak i greckich, mają po kilka znaczeń. Część tych znaczeń jest metaforyczna, część zależy od dyscypliny naukowej, w której akurat to słowo jest używane. W tym miejscu jednak słowa o identycznej formie, ale różnym znaczeniu, podane są tylko raz. SWJP (1999) podaje następujące hasła: *eucharystia*, *eucharystyczny*, *eufemistycznie*, *eufemistyczny*, *eufemizm*, *euforia*, *euforyczny*, *eugenika*, *eukaliptus*, *eukaliptusowy*, *eunuch*, *eurazjatycki*, *euro*, *eurokomunizm*, *europ*, *europaizacja*, *europaizować* (*zeuropaizować*), *europaizować się* (*zeuropaizować się*), *europijski*, *europiejskość*, *europocentryczny*, *eutanasta*, *eutanazja*, *ewangelia*, *ewangeliarz*, *ewangelicki*, *ewangeliczka*, *ewangeliczny*, *ewangelijny* (= *ewangeliczny*), *ewangelik*, *ewangelista*, *ewangelizacja*, *ewangelizacyjny*. Z kolei SJP (1988), oprócz wyżej wymienionych haseł, wymienia: *eudajmonia*, *eudajmonista*, *eudajmonistyczny*, *eudajmonizm*, *eudiometr*, *eufemicznie*, *eufemiczny*, *eufemizacja*, *eufonia*, *eufoniczny*, *euforgia*, *eugeniczny*, *eugenik*, *euglena*, *euhemeryzm*, *eukaliptol*, *euklidesowy*, *eunuchoid*, *eunuchoidyzm*, *eupatryda*, *europaizm*, *po europejsku*, *eurowizyjny*, *euryfag*, *euryfot*, *euryterm*, *eurytermiczność*, *eurytermiczny*, *eurytmia*, *eurytop*, *eutroficzny*, *eutrofizm*. SWO (1995) podaje natomiast: *Eu*, *eu-*, *euceryna*, *eucharystia*, *eucharystyczny*, *eudajmonia*, *eudajmonista*, *eudajmonistyczny*, *eudajmonizm*, *eudemonia*, *eudemonista*, *eudemonistyczny*, *eudemonizm*, *eudiometr*, *eufemiczny*, *eufemistyczny*, *eufemizm*, *eufonia*, *eufoniczny*, *euforgia*, *euforia*, *eufuizm*, *eugenika*, *euglena*, *euhemeryzm*, *eukaliptol*, *eukaliptus*, *eukaliptusowy*, *euklaz*, *euklidesowy*, *eunuch*, *eunuchoid*, *eunuchoidyzm*, *eupatryda*, *eurazjatycki*, *eureka*, *europocentryczny*, *europocentryzm*, *europczek*, *eurololary*, *europ*, *europaizacja*, *europaizm*, *europaizować*, *europocentryczny*, *europakieta*, *europorynek*, *europostrategiczny*, *eurowaluty*, *Eurowizja*, *eury-*, *euryfagi*, *euryterm*, *eurytermiczny*, *eurytmia*, *eurytmiczny*, *eurytop*, *eustatyczny*, *eustyl*, *eutanazja*, *eutektoid*, *eutektyk*, *eutektyka*, *Euterpe*, *eutrofia*, *eutroficzny*, *eutrofizm*, *eutropowy*, *ewangelia*, *ewangeliarz*, *ewangelicki*, *ewangelicyzm*, *ewangeliczny*, *ewangelik*, *ewangelista*, *ewangelizacja*, *ewangelizować*.

SWJG (2003) zawiera następujące wyrazy: *ευαγγελίζομαι*, *ευαγγελικός*, *ευαγγέλιο*, *Ευαγγελισμός*, *ευαγγελιστάριο*, *ευαγγελιστής*, *ευαγγής*, *επάγωγος*, *επάερος*, *ευαισθησία*, *ευαισθητοποίηση*, *ευαισθητοποιώ*, *ευαίσθητος*, *επάλωτος*, *ευανάγνωστος*, *ευαρέσκεια*, *επάρεστος*, *ευαρεστούμαι*, *επάριθμος*, *εβροϊκός*, *εύγε*, *ευγένεια*, *ευγενής*, *ευγενής* (*ευγενώς*), *ευγενικός*, *ευγενικότητα*, *εύγευστος*, *ευγηρία*, *ευγλωτία*, *εύγλωπτος* (*εύγλωπτα*), *ευγνώμονας*, *ευγνωμονώ*, *ευγνωμοσύνη*, *ευγνώμων*, *ευγονία*, *ευγονικός*, *ευγονισμός*, *ευδαίμονας*, *ευδαιμονία*, *ευδαιμονικός*, *ευδαιμο-*

νισμός, ευδαιμονιστής, ευδαιμονιστικός, ευδαιμονώ, ευδαίμων, ευδία, ευδιαθεσία, ευδιάθετος, ευδιάκριτος (ευδιάκριτα), ευδιάλυτος, ευδιόμετρο, ευδοκίμηση, ευδόκιμος (ευδοκίμως), ευδοκιμάω, ευδοκώ, εὐδρομο, ευειδής, ευέλκτος (ευέλκτα), ευελιξία, εύελπις, ευελπιστώ, ευέξαπτος, ευεζήγητος, ευεζία, ευεπίφορος, ευεργεσία, ευεργέτημα, ευεργέτης (ευεργέτιδα, ευεργέτισσα), ευεργετικός (ευεργετικά), ευεργετώ, ευεργετούμαι, ευερέθιστος, ευζωία, εύζωνας (ευζωνάκι), ευζωνικός, εύζωνος, εήκοος, εήλιος, ευημερία, ευημερώ, εύηχος (εύηχα), ευθανασία, ευθαρσώς, ευθεία, ευθειάζω, ευθειάζομαι, ευθερμαγωγός, εύθετος, εύθικτος, ευθιξία, εύθραυστος, εύθρυπτος, εύθυ- & ευθύ-, ευθυ-, ευθύαυλος, ευθυβολία, ευθύβολος, ευθυγραμμία, ευθυγραμμίζω, ευθυγραμμίζομαι, ευθυγράμμιση, ευθύγραμμος, ευθυκρισία, ευθυμία, ευθυμογράφημα, ευθυμογραφικός, ευθυμογράφος, εύθυμος (εύθυμα), ευθυμάω, ευθύνη, ευθύνομαι, ευθυνοφοβία, ευθυνόφοβος, ευθύς, ευθύς (ευθεία, ευθέως), ευθυτενής (ευθυτενώς), ευθύτητα, ευκαιρία, ευκαιριακός (ευκαιριακά), εύκαιρος, ευκαιρώ, ευκαλυπτέλιον, ευκάλυπτος, εύκαμπτος, ευκαμψία, ευκαρτωτικός, ευκατάστατος, ευκαταφρόνητος, ευκή, ευκινήσια, ευκίνητος, ευκλής (ευκλέως), εύκλεια, ευκλείδειος, ευκοιλία, ευκοίλιος, ευκοιλιότητα, ευκολία, ευκολο- & ευκολό-, ευκολοαπόδεκτος = ευκολοαπόδειχτος, ευκολοδιάβαστος, ευκολοδιάκριτος, ευκολοδούλευτος, ευκολοκίνητος, ευκολομεταχειρίστος, ευκολονόητος, ευκολοπιστία, ευκολόπιστος, ευκολοπρόφερτος, εύκολος (εύκολα, ευκόλως), ευκολοχώνεντος, ευκολύνω, ευκολύνομαι, ευκοσμία, εύκοσμος, ευκρασία, εύκρατος, ευκρίνεια (ευκρινώς), ευκταίος, ευκτήριος, ευκτική, ευλάβεια, ευλαβής, ευλαβικός (ευλαβικά), ευλαβούμαι (εύληπτα), ευλίμενος, ευλογημένος, ευλογητάριο, ευλογητός, ευλογία, ευλογιά, ευλογιοκομμένος, εύλογος (εύλογα, ευλόγως), ευλογοφάνεια, ευλογοφανής (ευλογοφανώς), ευλογώ, ευλογούμαι (= ευλογέμαι), ευλυγισία, ευλύγιστος, ευμάλακτος, ευμάρεια, ευμεγέθης, ευμενίδες, ευμετάβλητος, ευμετάβολος, ευμνημόνευτος, ευνόητος, εύνοια, ευνοϊκός (ευνοϊκά), ευνοιοκρατία, ευνομία, ευνομούμαι, ευνοούμενος, ευνουχίζω, ευνουχίζομαι, ευνουχισμός, ευνουχοιδισμός, ευνούχος, ευνοώ, ευνοούμαι, ευοδώνω, ευοδώνομαι, εύοδωση, ευοίωνος, ευορκία, εύορκος (εὐόρκως), εύοσμος, ευπάθεια, ευπαθής, ευπαρουσίαστος, ευπατρίδης, ευπείθεια, ευπειθής (ευπειθώς), εύπεπτος, ευπιστία, εύπιστος, εύπλαστος, ευπούια, ευπορία, εύπορος, ευπορώ, ευπρέπεια, ευπρεπής (ευπρεπώς), ευπρεπίζω, ευπρεπίζομαι, ευπρεπισμός, ευπρόσβλητος, ευπρόσδεκτος, ευπροσήγορος, ευπρόφερτος, ευραπηλιώτης, Ευρασία, ευρασιατικός, εύρεση, ευρεσιτεχνία, ευρετηριάζω, ευρετηριαζόμαι, ευρετηρίαση, ευρετήριο, ευρετικός, εύρετρα, εύρηκα, εύρημα, ευρηματικός, ευρηματικά, ευρηματικότητα, ευριπίδειος, εύρος ο, εύρος το, ευρυ- & ευρύ-, ευρυαγγεία, ευρυγώνιος, ευρυθμία, εύρυθμος (εύρυθμα), ευρυμάθεια, ευρυμαθής, ευρυμέτωπος, ευρύνω, ευρύνομαι, ευρύς (ευρέως), ευρύστερνος, ευρύτητα, ευρυχωρία, ευρύχωρος (ευρύχωρα), ευρώ-, ευρωβουλευτής (ευρωβουλευτίνα), Ευρωβουλή, ευρωδολάριο, ευρωεκλογές, Ευρωκοινοβούλιο, ευρωκομ(μ)ουνισμός, ευρωπαϊζώ, ευρωπαϊκός, ευρωπαϊκά, Ευρωπαίος (Ευρωπαϊά), ευρωπαϊστής (ευρωπαϊστρία), Ευρώπη, ευρωστία, εύρωστος, ευρωτίαση, ευσεβάστως, ευσέβεια, ευσεβής, ευσεβισμός, εύσημο, ευσπλαγχνία (= ευσπλαχνία), ευσπλαγχνίζομαι (= ευ-

σπλαχνίζομαι), *ευσπλαγχνικός* (= *ευσπλαχνικός*), *εύσπλαγχνος* (= *εύσπλαχνος*), *ευσταθεί*, *ευστάθεια*, *ευσταθής*, *ευσταλής*, *ευσταχιανός*, *ευστοχία*, *εύστοχος* (*εύστοχα*), *ευστοχώ*, *ευστροφία*, *εύστροφος* (*εύστροφα*), *ευσυγκινησία*, *ευσυγκίνητος*, *ευσυνειδησία*, *ευσυνείδητος* (*ευσυνείδητα*), *ευσύνοπτος* (*ευσύνοπτα*), *εύσχημος*, *εύσωμος*, *εύτακτος*, *ευταξία*, *ευτέλεια*, *ευτελής*, *ευτελίζω*, *ευτελίζομαι*, *ευτελισμός*, *εύτηκτος*, *ευτοκία*, *ευτολμία*, *ευτράπελος*, *ευτραφής*, *ευτρεπίζω*, *ευτρεπίζομαι*, *ευτρεπισμός*, *ευτροφισμός*, *ευτύχημα*, *ευτυχής* (*ευτυχώς*), *ευτυχία*, *ευτυχισμένος* (*ευτυχισμένα*), *ευτυχώ*, *ευτυχώς*, *ευυπόληπτος*, *ευφάναστος*, *ευφημισμός*, *ευφημιστικός*, *εύφημος* (*ευφήμως*), *εύφλεκτος*, *ευφορία*, *εύφορος*, *ευφράδεια*, *ευφραδής*, *ευφραίνω*, *ευφραίνομαι*, *ευφραντικός* (*ευφραντικά*), *ευφροσύνη*, *ευφρόσυνος* (*ευφρόσυνα*), *ευφνης* (*ευφνώς*), *ευφυΐα*, *ευφυολόγημα*, *ευφυολογία*, *ευφυολόγος*, *ευφυολογώ*, *ευφωνία*, *ευφωνικός*, *εύχαρις*, *ευχαριστήριος*, *ευχαρίστηση*, *ευχαριστία*, *ευχαριστιακός*, *ευχάριστος* (*ευχάριστα*, *ευχαρίστως*), *ευχαριστώ*, *ευχαριστούμαι* & *ευχαριστιέμαι*, *ευχαρίστως*, *ευχέλαιο*, *ευχέρεια*, *ευχερής* (*ευχερώς*), *ευχετήριος*, *ευχέτης*, *ευχετικός*, *ευχή* (*ευχούλα*), *ευχηθεί* → *εύχομαι*, *ευχήθηκα* → *εύχομαι*, *ευχολογικός*, *ευχολόγιο*, *εύχομαι*, *ευρηρησία*, *εύρηρηστος*, *εύρημος*, *ευψυχία*, *εύψυχος*, *-έω*, *-ομαι*, *εωδής*, *εωδιά* (*εωδία*), *εωδιάζω*, *εωδιαστός*, *εώνυμος* (*εωνύμως*), *εωχία*, *εωχούμαι*. Natomiast SJG (2002) podaje dodatkowo następujące hasła, których nie ma w SWJG (2003): *Ευαγγελιακός*, *εβαλλοίωτος*, *εβάνδρος*, *εβαπόδεικτος*, *εβαπόκτητος*, *εβαρέστηση* → *εβαρεστώ*, *εβάρμοστος*, *εβγονική*, *εβδαιμονίζω*, *εβδιάζω*, *εβδιέγερτος*, *εβδιος*, *εβδοκία*, *εβεπηρέαστος*, *εβεπίλυτος*, *εβετηρία*, *εβετηριακός*, *εβηκοΐα*, *εβθαλής*, *εβθαρσής*, *εβθυμογραφώ*, *εβθυμολόγημα*, *εβθυμολογώ*, *εβλαβέστατος*, *εβμαθής*, *εβμαθώς*, *εβμάθεια*, *εβμενής*, *εβμετάδοτος*, *εβμορφος*, *εβνή*, *εβπρανία*, *εβπροσάρμοστος*, *εβπρόσιτος*, *εβρύνοια*, *εβρωαγορά*, *εβρωαριστερά*, *εβρωατλαντικός*, *εβρωδεξιά*, *εβρωδικαστής*, *εβρωδίπλωμα*, *εβρωζώνη*, *εβρωκεντρισιμός*, *εβρωλίγκα*, *εβρωλιγούρης*, *εβρωλιμένας*, *εβρωνόμισμα*, *εβρωομόλογο*, *εβρώπιο*, *εβρωπύραυλος*, *εβρωσκεπτικισμός*, *εβρωτηλεόραση*, *εβσαρκος*, *εβσημος*, *εβσταλής*, *εβστροφής*, *εβφημιστικ-ά/-ώς*, *εβρηστώ*.

5. Analiza materiału

Już na pierwszy rzut oka widać, że hasła greckie są zdecydowanie liczniejsze od haseł polskich. W powyższym zestawieniu znajduje się ponad 80 polskich haseł i około 500 greckich, z czego wynika, że na jedno polskie słowo o przedrostu *eu-* przypada co najmniej 6 słów greckich. Przedrostek ten jest w języku nowogreckim dość popularny. Występuje zarówno z wyrazami nowo-, jak i starogreckimi, wykazuje też dużą łączliwość.

I w polskich, i w greckich wyrazach złożonych przedrostek ten pojawia się w czystej formie oraz jako część innych przedrostków, np. *eury-* (od *ευρύς*). Wśród haseł polskich nie występują jednak wyrazy o przedrostku *ευθυ-* (od *εuthύς* ‘prosty, wyprostowany’), których jest dość sporo w języku greckim (ok. 30), oraz

ευκολο- (od *εύκολος*, ‘łatwy’), których jest w zestawieniu ok. 15. W obu językach stosunkowo liczne są hasła nawiązujące do Europy i zjawisk związanych w europeizacją, choć sama nazwa obszaru geograficznego nie dzieli się etymologicznie na mniejsze części (w tym na przedrostek *ev-*). Trzeba też pamiętać o tym, że nie zawsze przedrostki zawierające w sobie częśćkę *ev-* powielają jej znaczenie (np. *ευρύς* ≠ *ev* + *ρυς*).

Polskie hasła niemal całkowicie zawierają się w hasłach greckich. Przed przystąpieniem do analizowania części wspólnej warto jednak przyjrzeć się uważniej kilku hasłom greckim, które nie występują w języku polskim, a które są dość typowe dla nowogreckiego. Pozwoli to określić naturę tych wyrazów oraz ich przynależność kodową. Te wyrazy to: *ev-άρεος*, łączący w sobie znaczenie słów ‘dobry’ i ‘wiatr’, czyli znaczący tyle, co ‘dobrze przewietrzony’; *ev-αισθησία*, ‘dobre uczucie/odczucie’, czyli ‘wrażliwość’; *ev-γενής*, dosłownie ‘dobrze urodzony’, czyli ‘o szlachetnym pochodzeniu’, ‘szacowny’, także ‘ten, który zachowuje się w sposób grzeczny i uprzejmy’; *ev-γλωττος*, łączący słowa ‘dobry’ i ‘język’, czyli ‘ten, który wyraża się ze znanstwem i mądrością’, ‘elokwentny’; *ev-διάθετος*, połączenie słów ‘dobry’ i ‘nastroj’, czyli ‘ten, który jest w dobrym humorze’; *ev-ειδής*, składający się ze słów ‘dobry’ i ‘gatunek/rodzaj’, znaczący tyle co ‘ten, który ma piękny kształt’, ale również ‘ten, który z łatwością unika trudności’; *ev-ήλιος*, ‘dobre – słońce’, czyli ‘słoneczny’, ‘dobrze nasłoneczniony’; *evθv-δικία*, zestawienie słów ‘prosty/wyprostowany’ i ‘proces/sprawa sądowa’, znaczące ‘sprawiedliwy, prawidłowy osąd’; *ev-καιρία*, ‘dobry – czas’, czyli ‘okazja’; *ευκολο-διάβατος*, łączący słowa ‘łatwy’ i ‘czytanie’, czyli ‘ten, który można łatwo odczytać’; *ev-κρασία*, wyraz pochodzący od słów ‘dobry’ i ‘temperament’, a oznaczający m.in. ‘dobry stan zdrowia, krzepkość organizmu’; *ev-λογία*, ‘dobre – słowa’, czyli błogosławieństwo; *ev-πρόσδεκτος*, zestawienie słów ‘dobry’ i ‘oczekiwanie/wyczekiwanie, nadzieja’, czyli ‘mile widziany’; *ευρυ-μέτωπος*, ‘szerokie – czoło’, czyli ‘osoba o szerokim czole’; *ev-σωμος*, ‘dobre – ciało’, czyli ‘dobrze zbudowany, postawny’; *ev-τολμος*, łączący słowa ‘dobry’ i ‘śmiałość, odwaga’, czyli ‘odważny, dzielny, zdecydowany’; *ev-τυχός*, ‘dobry – los’, czyli ‘na szczęście, szczęśliwie’; *ev-χάριστος*, ‘dobry – radosny’, czyli ‘przyjemny’.

Większość tych wyrazów jest używana na co dzień, na przykład ‘przyjemny’, ‘przewietrzony’, ‘szczęśliwie/na szczęście’, ‘w dobrym humorze’. Część pojawia się znacznie rzadziej, ale nie zmienia to faktu, że wyrazy te są używane w różnych sytuacjach komunikacyjnych i przez różnych użytkowników języka, zarówno w odmianie ustnej jak i pisanej. Ogromna część ma swoje antonimy i synonimy (nierzadko więcej niż po jednym). Znaczenie tych wyrazów zwykle logicznie wynika z części składowych (np. ‘dobry’ i ‘wiatr’ a ‘dobrze przewietrzony’), niekiedy zdaje się być odmienne (np. ‘dobry’ i ‘gatunek’ a ‘ten, który z łatwością omija przeszkody i pokonuje trudności’), zwykle jednak jest pozytywne (jedynie słowa o przedrostkach, które inkorporują *ev-*, mogą mieć inne konotacje). Czasami drugi człon wyrazu poniekąd duplikuje znaczenie przedrostka; mowa

o wyrazach takich jak ‘przyjemny’, ‘mile widziany’, w których słowa ‘radość’ i ‘nadzieja/wyczekiwanie’ same w sobie mają dobre konotacje. Z drugiej strony przeszkodą w dokładnym oddaniu sensu bywa język polski; zdarza się, że dane słowo występujące zarówno w polskim, jak i greckim w każdym języku ma inne zabarwienie emocjonalne. Np. ‘odwaga’ i ‘odważny’ to słowa pozytywne, natomiast greckie *τόλμη* i *τολμηρός* (pojawiające się w wyrazie *εὐτολμος*) to odpowiednio: ‘brak lęku, śmiałość/odwaga’ i ‘ten, który ma *τόλμη*, który podejmuje ryzykowne działania’ (dosłownie: ‘który działa w ryzykowny sposób’). Można by więc przetłumaczyć to jako ‘brawura’ (nie zawsze pozytywnie konotowana w języku polskim). Dlatego też jak najbardziej uzasadnione jest istnienie obu wyrazów (*εὐτολμος* i *τολμηρός*) w języku greckim, każdy ma bowiem nieco inne znaczenie (*εὐτολμος* – zdecydowanie pozytywne), choć oba można przetłumaczyć na polski jako ‘odważny’.

W części wspólnej znajduje się stosunkowo niewiele wyrazów, bowiem słowa o przedrostku *eu-* nie są w języku polskim aż tak liczne. Nie wszystkie terminy będą analizowane i porównywane; pominięte zostaną te, które związane są z nazwami własnymi (w tym imionami i nazwami geograficznymi, np. *euklidesowy*, *euhemeryzm* czy *europski*), odrzucone zostaną także wyrazy pokrewne (np. *ewangelijny* czy *ewangelik* od wyrazu *ewangelia*). W języku nowogreckim występują zarówno rzeczowniki, jak czasowniki, przymiotniki i przysłówki, słowotwórstwo jest bardzo rozwinięte; formy wyrazowe są zazwyczaj zbieżne w obu językach i tym samym pokrywa się ich zakres znaczeniowy. Do analizy wybrane zostały następujące słowa: *eucharystia*, *eudajmonia* (*eudemonia*), *eudiometr*, *eufemizm*, *eufonia*, *euforia*, *eugenika*, *eukalipthus*, *Eunuch*, *eupatryda*, *eurytmia*, *eustatyczny*, *eutanazja*, *eutektoid*, *eutrofizm* i *ewangelia*.

Jak podaje SWJP (1999:241), *eucharystia* może mieć dwa znaczenia: ‘w Kościele rzymskokatolickim: msza święta’, oraz ‘w niektórych religiach: składnik (lub forma) uczyty sakralnej; w chrześcijaństwie: sakrament symbolizujący ciało i krew Chrystusa; komunია’. SJG (2002:679) natomiast podaje, że *ευχαριστία* to: ‘wyrażenie swojej wdzięczności wobec kogoś, najczęściej słowem lub czynem’ lub ‘jeden z siedmiu sakramentów Kościoła, ustanowiony przez Jezusa Chrystusa podczas Ostatniej Wieczerzy, w którym chleb i wino przemieniają się w Jego ciało i krew’. Zatem to, co ma wymiar ściśle religijny w języku polskim, ma dodatkowo wymiar praktyczny i codzienny w języku nowogreckim. Grecy rzadko używają słowa *eucharystia* w odniesieniu do mszy świętej; mówią zwykle *λειτουργία*. A oprócz tego, że wyrażają czy składają podziękowanie (*εκοφράζω*, *δίνω ευχαριστίες*), wyrażają wdzięczność (*χάρη*), tu ‘dobrą wdzięczność’, i mówią po prostu *ευχαριστώ* ‘dziękuję’.

W SJP (1988:560) *eudajmonia* (a w internetowym SWO także *eudemonia*) to w filozofii ‘podstawowe pojęcie etyki greckiej (u Arystotelesa), oznaczające szczęście rozumiane jako posiadanie dóbr najwyższej miary’. W SJG (2002:686) z kolei *ευδαιμονία* to ‘stan wielkiej szczęśliwości’ lub ‘majątność, szczęście

które pochodzi z nadmiaru/obfitości dóbr’. Co prawda słowo greckie wywodzi się ze starożytności, ale obecnie funkcjonuje również poza dziedziną filozofii. Drugi człon wyrazu jest powiązany z rzeczownikiem δαίμονιο ‘demon, diabeł’ lub ‘niezwykła inteligencja, pomyślność, które prowadzą do sukcesu’, a także z przymiotnikiem δαιμόνιος ‘szatański, demoniczny’, ale i ‘niezwykle sprytny, ten, który wykazuje określone umiejętności i wiedzę/mądrość w danej dziedzinie’. ‘Pomyślność’, ‘dobre prosperowanie’ są więc w języku greckim w niemałej mierze zależne od działania sił nieziemskich, działalność ta jest jednak oceniana jako sprzyjająca, niezależnie od wyjściowego charakteru owych demonów.

SJP (1988:560) wyjaśnia, że *eudiometr* to ‘aparatus do zbierania gazów nad cieczą i ewentualnego pomiaru ich objętości’. Takież objaśnienie znajduje się przy terminie *ενδόμετρο* w SWJG (2003:539), tak więc znaczenie tego technicznego hasła jest takie samo w obu językach. Dość ciekawa jest etymologia tego terminu, ma bowiem związek z pogodą. *Εύδιος* to ‘spokojny, cichy, który nie ulega zachmurzeniu i nie jest wstrząsany burzami’, druga część wyrazu pochodzi od *μετράω* ‘mierzę’.

SWJP (1999:241) podaje, że *eufemizm* to ‘zastępczy środek językowy (wyraz, wyrażenie lub zwrot), określenie nienazywające rzeczy po imieniu, stosowane w celu uniknięcia wyrazu, wyrażenia, zwrotu związanego z dawną sferą tabu (np. *odejść do wieczności* zamiast *umrzeć*), uważanego za dosadne, nieprzyzwoite, krępujące (np. *kobieta lekkich obyczajów* zamiast *dziwka*, *tam, gdzie król chodzi piechotą* zamiast *do ustępu*) lub mogącego obrazić czyjeś uczucia (np. *kochający inaczej* zamiast *zbocheniec*, *upłynął* zamiast *ukradł*)’. W SJG (2002:697) *εὐφημισμός* to ‘pochwała, wychwalanie/chwalenie’ lub hasło z zakresu językoznawstwa: ‘używanie słowa o pozytywnym znaczeniu, by uniknąć odniesienia do słowa, które jest uważane za brzydkie, złowróźbne czy zakazane (tabu)’. Etymologia tego wyrazu to *εὖ-* + *-φημισμός* > *φημιζῶ*, czyli ‘o dobrej reputacji, znane’. Znaczenie w obu językach jest więc zbieżne, aczkolwiek Grecy mogą też używać tego wyrazu także poza kontekstem zabiegu językowego.

Eufonia według SJP (1988:560) to ‘unikanie połączeń fonetycznych odczuwanych jako trudne, przez rozwijanie i wstawianie w nie nowych dźwięków ułatwiających wymowę, występujące np. w wymowie regionalnej; w zn. ogólnym: harmonijne, przyjemne brzmienie (głosek) w wyrazie’, termin literacki oznaczający ‘harmonijny odbiór dźwięków w wierszu lub prozie, dający pewien efekt artystyczny’ oraz ‘dział poetyki zawierający teoretyczną wiedzę o harmonijnym doborze dźwięków mowy’. Z kolei SJG (2002:697) podaje, że *εὐφωμία* to przede wszystkim ‘przyjemne odczucie harmonijnego następowania po sobie lub powiązania wyrazów, zgodnie z ich prawidłową wymową’ lub termin językoznawczy znaczący ‘działanie określonych fonetycznych i fonologicznych mechanizmów, zgodnie z którymi unika się bezpośredniego następowania po sobie dwóch i więcej samogłosek, a co za tym idzie – odczucia złej słyszalności/nieprzyjemnego dźwięku i dysharmonii’. *Eufonia* znaczy dosłownie ‘dobry dźwięk’ (*φωνή*

‘dźwięk’). Termin ten jest w zasadzie identyczny w obu językach, w polskim jednak jest używany tylko w odniesieniu do zasad wymowy i teorii literatury.

W SWJP (1999:241) *euforia* to ‘wesoły, radosny nastrój; stan zadowolenia, zapał, zachwył’ lub ‘stan nienaturalnie dobrego samopoczucia, błogostanu, chorobliwej wesołości, występujący w niektórych chorobach (zakaźnych, układu nerwowego, psychicznych), czasami w okresie poprzedzającym zgon’. W SJG (2002:697) *ευφορία* znaczy ‘owocność, płodność lub bogate zbiory’ lub ‘stan psychicznej i fizycznej ekscytacji’, także ‘silne poczucie ekscytacji, optymizmu i dobrego samopoczucia pod wpływem choroby, która może być w stadium rozwoju’. W języku polskim euforia jest więc określeniem stanu psycho-medycznego, w języku nowogreckim ma natomiast dodatkowo znaczenie związane z rolnictwem. Drugi człon wyrazu pochodzi od słowa *φέρω* ‘przynoszę’, euforia oznacza więc dosłownie ‘przyniesienie czegoś dobrego’.

Według SJP (1988:560) *eugenika* to ‘system poglądów głoszący możliwość doskonalenia pod względem fizycznym i umysłowym człowieka jako gatunku, na podstawie założeń genetyki’. Podobne znaczenie ma greckie słowo *ευγονική*, które jest nazwą dziedziny naukowej. Etymologia tego wyrazu to *εὐγονος* > *εὐ-* + *γόνος*, przy czym drugi człon oznacza ‘dziecko, latorośl’, także ‘spermę, nasienie’. Wyraz ten oznacza więc ‘dobre potomstwo’, dobre – czyli ulepszone. Wyraz ten przeszedł do języka polskiego za pośrednictwem angielskiego *eugenics* – stąd oboczność /o/ do /e/.

Eukaliptus według SWJP (1999:241) to ‘wysokie drzewo (do 150 m) lub krzew o liściach wiecznie zielonych; występuje w Australii i Polinezji, gdzie tworzy zielone lasy lub zarośla; wykorzystywany m.in. do osuszania bagien i w przemyśle – ze względu na cenne, odporne na wilgoć drewno i olejki eteryczne, uzyskiwane z liści’. To samo znaczenie ma greckie słowo *ευκάλυπος*, a cała nazwa wywodzi się od greckiego *εὐ-* + *καλύπτω*, czyli ‘dobrze okrywam’. Nazwa drzewa ma więc związek z jego cechą fizyczną – dobrą korą.

SJP (1988:560) podaje, że *eunuch* to ‘mężczyzna pozbawiony jąder, kastrat, rzezaniec’. SJG (2002:692) dodaje, że *ευνούχος* to także ‘strażnik haremu w pałacach Wschodu’. Etymologia tego wyrazu to starogreckie *ευνούχος* > *εὐνή* + *-ούχος* > *έχω*. Drugi człon tego wyrazu to *έχω* ‘mam’. Pierwszy natomiast pochodzi najprawdopodobniej od staroperskiego słowa *unä* ‘dziura/wycięte miejsce w lesie’, a współcześnie oznacza ‘łóże, łóżko’ (*εὐνή* = *κλίνη*, *κρεβάτι*) – oba znaczenia mają związek z wyrazem *eunuch*. W tym przypadku jednak ani grecki, ani tym bardziej polski wyraz nie ma związku z przedrostkiem *εὐ-*.

SJP (1988:560) wyjaśnia, że *eupatryda* to ‘w starożytnych Atenach: arystokracja rodowa; warstwa społeczna sprawująca władzę do reform Solona (VI w. p.n.e.)’. W SJG (2002:692) wywodzące się ze starogreckiego hasło *εὐπατρίδης* jest dość obszerne, choć ma podobne znaczenie: ‘osoba o szlacheckim lub arystokratycznym pochodzeniu’, historycznie ‘członek najwyższej klasy społecznej’, a metaforycznie ‘osoba cechująca się godnością, szlachectwem, prestiżem, która

zajmuje się określoną działalnością (głównie polityczną)’. Na końcu natomiast pojawia się określenie ‘członek najwyższej klasy społecznej w starożytnych Atenach, za czasów rzymskich patrycjusz’. Etymologia to *εὔ-* + *-πατρίδης* > *πατήρ*, ‘dobry ojciec’.

Eurytmia według SJP (1988:560) to ‘harmonijny układ rytmu w poezji lub prozie; dział poetyki badający ten układ’ lub w sztuce ‘harmonia proporcji, linii, ruchów’. SJG (2002:693) podaje, że *εὐρυθμία* to ‘odpowiedni, wymagany rytm’; grecki przymiotnik *εὐρυθμός* (od *εὔ-* + *ρυθμός* ‘dobry rytm’) odnosi się rytmicznego, niezaburzonego działania, zwłaszcza urządzeń, maszyn. Hasło greckie jest więc bardziej praktyczne, techniczne niż termin polski.

W internetowym SWO *eustatyczne ruchy morza* to ‘podnoszenie się albo obniżanie poziomu morza na całej kuli ziemskiej lub na znacznych jej obszarach, spowodowane zmianami klimatycznymi, a także ruchami skorupy ziemskiej’. Hasło to pochodzi z greckiego słowa *ευστάθεια*, które znaczy ‘stan stałości, brak kołyszących ruchów i zmian’, czyli ‘stałość, trwałość’. Również przymiotnik *ευσταθής* znaczy ‘ten, który nie poddaje się wstrząsom/ruchom i zmianom’, choć metaforycznie znaczy ‘odpowiedni, poprawny, ten, który ma oparcie w rzeczywistości’ (SJG 2002:695). W obu greckich słowach mowa o ruchach morza; tak więc zarówno w greckim jak i w polskim hasle znaczenie jest to samo. Etymologia to *εὔ-* + *-σταθής*, dosłownie: ‘dobrze stojący, dobrze ustawiony’.

SWJP (1999:241) podaje, że *eutanazja* to ‘przyśpieszenie śmierci, uśmiercenie osoby nieuleczalnie chorej i cierpiącej, dokonane na jej prośbę (w przypadku kalekiego płodu i dziecka – na prośbę rodziców); niejednoznaczne moralnie morderstwo z pobudek humanitarnych’. W SJG (2002:688) natomiast *εὐθανασία* to ‘jak najlepsza, łatwiejsza, bezbolesna śmierć’ lub ‘spowodowanie lub przyśpieszenie bezbolesnej śmierci, zwłaszcza w celu uniknięcia cierpienia/agonii w wyniku nieuleczalnej choroby’. O ile w polskim znaczeniu może poniekąd mieścić się aborcja, o tyle nie do końca można to odnieść do znaczenia greckiego. Ciekawe jest to, że w języku greckim *θάνατος* ‘śmierć’ jest rodzaju męskiego, natomiast *εὐθανασία* – żeńskiego. Można pokusić się o wniosek, że w tym przypadku coś dobrego ma cechy żeńskie, kobiece.

Kolejnym hasłem jest *eutektoid*, czyli ‘mieszanka składników strukturalnych stopu (o stałym składzie chemicznym), wydzielająca się w określonej temperaturze z roztworu stałego’ (por. SWO). Hasło to wywodzi się od starogreckiego *εὔ-* + *τηκτός* > *τήκω* ‘topnieję, rozpuszczam się’, a jak podaje SJG (2002:696), w języku nowogreckim *εὐτηκτός* znaczy ‘łatwo topliwy, ten, który łatwo się rozpuszcza’, zwłaszcza w odniesieniu do metali. Znaczenie w obu językach jest więc takie samo.

W SJP (1988:560) *eutrofizm* to ‘stan biologiczny jeziora: bogactwo substancji pokarmowych, obfita flora i fauna powodująca często duże zużycie tlenu; prowadzi do zarastania płytkich jezior i powstawiania niskich torfowisk’; podobne, choć znacznie bardziej rozbudowane znaczenie ma ekologiczny termin *εὐτροφισμός*. Etymologia tego wyrazu to *εὔ-* + *τρόφιμος* ‘odżywiający, pożywny,

żywiący kogoś’, pochodzący od słowa *τροφή* ‘żywność, pożywienie, pokarm’ (SJG 2002:696). Termin ten oznacza więc ‘tego, który dobrze odżywia lub obfituje w środki odżywcze’. Znaczenie to jest w obu językach takie samo.

Ewangelia jest jedynym polskim hasłem, które nie zaczyna się od *eu-*. Etymologia tego wyrazu to *εὐάγγελος* › *εὐ-* + *άγγελος*. *Εὐάγγελος* to dosłownie ‘dobry anioł’, ‘ten, który przynosi dobre wieści’. Dobra wiadomość (*καλή είδηση, αγγελία*), to po starogrecku *εὐαγγέλιο*. Polskie znaczenie jest następujące: ‘księga biblijna (lub utwór z początku naszej ery) zawierająca opis życia, działalności Jezusa oraz przekazująca jego nauczanie’ oraz w drugim sensie ‘nauka Jezusa Chrystusa: Dobra Nowina’ lub ‘część mszy, w której czyta się albo śpiewa fragment tekstu Ewangelii, tzw. perykopę’ (SJP 1988:560). Greckie znaczenie – według SJG (2002:684) – jest znacznie obszerniejsze, choć pierwsze hasła pokrywają się znaczeniowo z polskimi i je uzupełniają (ewangelia jako źródło wiary chrześcijańskiej). Kolejne hasła mają znacznie głównie metaforyczne (np. ewangelia to również ‘każde ogłoszenie, które zwiastuje szczęście i zbawienie ludzi lub świata’). Zasadniczo jednak znaczenia w obu językach pokrywają się.

W polskich słownikach znajdują się również hasła o greckim pochodzeniu, które nie występują w słownikach języka nowogreckiego. Są to wyrazy takie jak: *euforia*, *euglena*, *euklaz*, *euryfag*, *euryfot*, *euryterm*, *eurytop*, *eustyl*. SWO podaje, że *euforia* to ‘roślina zielna lub drzewiasta z rodziny wilczomleczowatych, zawierająca w pędach sok mleczny, zwykle trujący, rosnąca w strefie umiarkowanej i międzyzwrotnikowej; wilczomlecz. Etymologia tego wyrazu to *εὐ-* + *φοβή* ‘dobra pasza’. Według SJP (1988:560) *euglena*, to ‘pierwotniak z rodzaju wiciowców o ciele wydłużonym, zwykle wrzecionowatym lub cylindrycznym, poruszający się za pomocą wici, zdolny do fotosyntezy’. Etymologia to *εὐ-* + *γλήνη* ‘żrenica, gałka oczna, panewka stawowa’, po starogrecku ‘oko’ (w użyciu poetyckim). Hasła *εὐγλήνη* nie ma w żadnym słowniku nowogreckiego, co więcej – nie ma w nich również starogreckiego słowa ‘żrenica’. Wyraz *euglena* znaczy dosłownie ‘ładny kształt oka’. Jak podaje SWO, *euklaz* to ‘minerał, berylokrzemian glinu, bezbarwny lub barwy jasnozielonej albo niebieskawej, używany jako kamień szlachetny. Termin pochodzi z greckiego *εὐ-* + *κλάσης* ‘łamanie, załamanie’ i oznacza ‘ładne załamanie’ (światła). Kolejne wyrazy to terminy biologiczne z SJP (1988:560): *euryfag* ‘organizm odżywiający się różnorodnym pokarmem’, wyraz składający się ze słów *εὐρύς* ‘szeroki, obszerny’ i starogreckiego *φάγος* ‘żarłok’, który z kolei pochodzi od słowa *φαγεῖν* ‘jeść, pożerać’ (*εὐρυ-* + *φάγος*). *Euryfot* to ‘organizm zdolny do życia w różnych warunkach świetlnych’, składa się z cząstki *εὐρύς* oraz starogreckiego *φάος* (nowogreckiego *φως*) ‘światło, światło dzienne’. *Euryterm* to ‘organizm zdolny do życia w różnych warunkach cieplnych’, składający się ze słów *εὐρύς* oraz *θερμός* ‘gorący, ciepły’; *eurytop* to ‘organizm znoszący bez szkody duże wahania czynników środowiska’, od *εὐρυ-* + *τόπος* ‘miejsce, okolica, terytorium’, czyli dosłownie ‘ten, który może mieszkać w różnorodnym otoczeniu/środowisku’. Termin architektoniczny *eustyl* (por.

SWO) znaczy ‘stosowane w starożytności rozstawienie kolumn w odległości $3\frac{1}{2}$ dolnych ich średnic. Etymologia tego wyrazu to *εν-* + *στόλος* ‘kolumna’, czyli ‘dobra kolumna’, ‘dobre ustawienie kolumny’.

Wyżej wymienionych terminów nie ma ani w SWJG (2003), ani w SJG (2002). Oznacza to, że wszystkie te hasła są traktowane jako specjalistyczne terminy danej dziedziny naukowej (biologii, architektury, sztuki itp.), nie są powszechnie używane. Podobnie rzecz ma się z terminami polskimi, one również nie są szeroko stosowane i mają ograniczony zasięg występowania; zostały przyjęte głównie na potrzeby nauki. Część z nich pojawia się jednak w słownikach języka polskiego, a nie *stricte* specjalistycznych. Może to znaczyć, że język polski kumuluje więcej wyrazów o charakterze naukowym niż język nowogrecki, a co za tym idzie – że przeciętni użytkownicy języka polskiego wykazują się większą znajomością terminów naukowych niż przeciętni Grecy. Są to jednak daleko idące wnioski, których żadną miarą nie da się potwierdzić na tak wątpliej podstawie materiałowej.

6. Wnioski

Na początku tego tekstu postawiono kilka pytań dotyczących znaczenia, nacechowania oraz zakresu występowania wyrazów o tych samych przedrostkach w języku polskim i nowogreckim. Podano 18 przykładów wyrazów greckich, 16 przykładów wyrazów wspólnych oraz 8 przykładów wyrazów pochodzenia greckiego występujących tylko w języku polskim (a ściślej: w słownikach języka polskiego). Z jednej strony 42 wyrazy nie stanowią bogatego materiału badawczego; z drugiej – już tyle wystarczy, by zauważyć pewne prawidłowości.

Jak zostało stwierdzone, liczba haseł greckich kilkakrotnie przewyższa liczbę haseł polskich – w stosunku ok. 6:1; terminy z przedrostkiem *εν-* są zdecydowanie popularniejsze w języku nowogreckim niż w polskim. Krótki przegląd kilkunastu wyrazów nowogreckich wykazał, że są one często używane w codziennej komunikacji: wyrażają odczucia i opinie mówiącego, opisują codzienne zjawiska (także zjawiska przyrody), dotyczą sytuacji życiowych, zdrowia, samopoczucia, budowy ciała i – ogólnie rzecz ujmując – własności fizycznych oraz psychicznych. Mają pozytywne konotacje. Z reguły znaczenie całego wyrazu logicznie wynika z sumy poszczególnych elementów. Zdarza się jednak, że dana część składowa wyrazu ma inne znaczenie, gdy występuje samodzielnie, a inne – gdy jest składnikiem wyrazu złożonego. Świadczy to jednak o dużej łączliwości tego przedrostka; można go zestawiać z dowolnymi częściami mowy.

Analiza porównawcza części wspólnej wykazała, że nierzadko polskie słowa są wysokiego rejestru, związane z różnymi dziedzinami nauki. Tylko kilkakrotnie zakres znaczenia wyrazów polskich pokrył się całkowicie ze znaczeniem wyrazów greckich – w przypadku terminów technicznych, medycznych, botanicznych/biologicznych i religijnych. Najczęściej hasła greckie miały więcej niż

jedno znaczenie; o ile polskie wyrazy były zwykle powtórzeniem lub częściowym zmodyfikowaniem haseł starogreckich, o tyle wyrazy nowogreckie często miały dodatkowy sens, zwykle dotyczący życia codziennego, rzeczywistości, funkcjonowania w społeczeństwie (np. podziękowania, dobrych zbiorów, równomiernej pracy maszyn). Tym samym można powiedzieć, że wyrazy nowogreckie są zależne od kontekstu, bowiem tylko w ten sposób można stwierdzić, czy mowa np. o terminie filozoficznym czy o pomyślności. Czasem brak też zgodności między formą gramatyczną porównywanych wyrazów, np. polskie słowo to przymiotnik, a greckie to rzeczownik (i tylko takie zestawienie miało zbieżne znaczenia).

Istnienie słów pochodzenia greckiego, które nie występują w słownikach języka nowogreckiego, ale które pojawiają się w słownikach języka polskiego, jest w zasadzie dowodem na to, że zakres występowania haseł z przedrostkiem *ev-/eu-* jest różny w obu językach. Terminy polskie dotyczą głównie nauki, także sztuki; zwykle nie mają synonimów, a przedrostek *eu-* nie jest produktywnym przedrostkiem w języku polskim i raczej nie łączy się z rdzennie polskimi wyrazami. Wyrazy te są w języku polskim stosunkowo rzadkie, zazwyczaj nie pojawiają się w codziennych konwersacjach (chyba, że w publicznych dysputach, np. na temat eutanazji, w wyniku których termin ten nabrał dość złowieszczonego znaczenia). Stanowi to kontrast w zestawieniu z wyrazami nowogreckimi, które są popularne i mają pozytywne konotacje.

Konkludując, zakres znaczenia słów z przedrostkiem *ev-* w języku polskim nie zawsze pokrywa się ze znaczeniem słów o tym samym źródłosłowie w języku nowogreckim; nie jest tak, że te same słowa są używane w obu językach, a przynajmniej nie w tych samych sytuacjach komunikacyjnych. Ponadto wyrazy te w języku polskim należą do kodu wysokiego, co w większości przypadków nie jest prawdziwe dla języka greckiego; mają też odmienne funkcje. Nawet dobre, przyjemne, pozytywne znaczenie, choć niejako zakodowane w każdym wyrazie, niekoniecznie jest jednakowo dekodowane we wszystkich przypadkach. Można więc stwierdzić, że niewiele jest cech łączących, zdawać by się mogło, te same wyrazy w dwóch różnych językach, a wspólne może być różne.

Literatura

- SJG, 2002, Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας, Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης (red.), Αθήνα.
SJP, 1988, Słownik języka polskiego PWN, Szymczak Mieczysław (red.), Warszawa.
SWJG, 2003, Λεξικό της κοινής νεοελληνικής (Ιδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), Θεσσαλονίκη.
SWJP, 1999, Słownik współczesnego języka polskiego, Dunaj Bogustaw (red.), Warszawa.
SWO, 1995 (i dalej), Słownik wyrazów obcych PWN, www.swo.pwn.pl.